

Asia: Kapustan Punaslampien pumppuvoimalahankkeen kaavaluonnos (OYK)

Kemijärven kaupunki
kirjaamo@kemijarvi.fi

Lausunto

1 Johdanto

Kemijärven kaupunki on pyytänyt Luonnonvarakeskukselta (Luke) lausuntoa Kemijärven Kapustan Punaslampien pumppuvoimalan osayleiskaavan kaavaluonnoksesta. Osayleiskaava on laadittu alueidenkäyttölain 44 §:n mukaisena oikeusvaikutteisena yleiskaavana, jota voidaan käyttää suoraan pumppuvoimalan rakennuslupien myöntämisen perusteena.

Suomen Voima Oy suunnittelee hankkeessa teholtaan sadan megawatin pumppuvoimalaitoksen rakentamista. Kaava-alueelle tullaan sijoittamaan yläallas, vedensiirtotunneli, voimalaitos, huoltotiestö ja osa voimajohdosta. Punaslammien alueelle rakennetaan vesipinta-alaltaan noin 150 hehtaarin ylävarastona toimiva yläallas, jonka maksimitilavuus on noin kymmenen miljoonaa kuutiometriä. Yläaltaasta vesi johdetaan louhittavalla enintään 3,7 kilometrin pituisella vesitunnelilla ala-altaaseen. Putouskorkeus on 65–80 metriä ja vesitunnelin halkaisija on noin 9 metriä. Ala-altaana toimii Kemijoki ja Seitakorvan voimalaitoksen eteen muodostunut Seitakorvan allas. Voimalaitos sijoitetaan maan alle. Sähkönsiirto toteutetaan enintään 6 kilometrin pituisella 110 kV voimajohdolla Seitakorvan sähköasemalle tai vaihtoehtoisesti enintään 17 km pituisella 110 kV voimajohdolla osittain olemassa olevan 220 kV voimajohdon rinnalla Pirttikosken sähköasemalle.

Luonnonvarakeskus lausuu kaavaluonnoksesta toimialansa näkökulmasta. Luke on 2025 antanut erillisen lausunnon Kapustan pumppuvoimalahankkeen vaikutuksista ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä. Tässä lausunnossa keskitytään osayleiskaavan kaavaluonnokseen ja sen suhteeseen luonnon monimuotoisuuteen, poronhoitoon sekä kalastoa ja kalastusta koskevaan vaikutusarviointiin.

2 Lausunto

Luonnon monimuotoisuus

Kaava-alueen keskellä ja sen lounaispuolella sijaitsee valtion omistamat luonnonsuojelualueet. Kaava-alueen keskellä sijaitsee Härkkivaaran luonnonsuojelualue (ESA302834), jonka koko on noin 7 hehtaaria. Kaava-alueen lounaispuolella, sijaitsee Juuvaaran luonnonsuojelualue (ESA302801). Kaava-alueella on 23 erilaista huomionarvoista luontotyyppiä. Huomionarvoisten luontotyyppien esiintymien yhteismäärä on runsas. Alueella on havaittu 16 varmistettua lähdettä. Alueella on kolme puroa. Huomionarvoisten lajien esiintymien määrä (145 kpl) kaava-alueella on runsas. Linnuista 17 on huomionarvoisia, mukaan lukien seitsemän silmälläpidettävää, kaksi vaarantunutta, kolme erittäin uhanalaista ja neljä EU:n lintudirektiivin liitteen I lajia. Kaavalla on kielteisiä vaikutuksia alueen kasvillisuuteen Punaslampien alueiden jäädessä kokonaan vesialtaan alle. Lisäksi alueen kasvillisuuteen

kohdistuu vaikutuksia pumppuvoimalaan tarvittavien rakenteiden ja uusien teiden rakentamisen takia, mikä pirstoo metsäalueita. Luken näkemyksen mukaan pumppuvoimalan yläaltaan alle jäävien alueiden luontoarvot tulee inventoida. Rakentaminen tulee toteuttaa siten, että alueen luontoarvoihin kohdistuu mahdollisimman vähän haittaa.

Luke katsoo että, kyseessä on luontoon vaikuttava mittava hanke yhdessä alueen muiden suunnitteilla olevien pumppuvoimaloiden kanssa. Ekologisen kompensaation mahdollisuutta hankkeiden yhteydessä tulisi harkita ja selvittää. Yhteisvaikutukset alueen luontoon suunnitteilla olevien neljän pumppuvoimalan ja niihin liittyvien sähkörakenteiden osalta ovat ilmeiset. Yhteisvaikutukset ovat todennäköisesti merkittävät erityisesti poronhoitoon, päiväpetolintuihin ja vesistöihin. Tuulivoimarakentaminen ja mahdollinen kaivostoiminta aiheuttavat vaikutuksia. Kemijoen yläjuoksulla sijaitsevat kaivoshankkeen saattavat lisätä yhteisvaikutuksia Kemijoen ja Juujärven vedenlaatuun ja kalakantoihin.

Kaavaselostuksessa todetaan, että kaava-alueelle tehdään linnusto-, susi-, lepakko-, viitasammakko-, hyönteis- ja lumijälkiselvitykset. Luke huomauttaa, että lumijälkiselvityksiin olisi hyvä yhdistää myös saukkoselvitykset.

Poronhoito

Kemijärven Kapustan pumppuvoimalan osayleiskaavan kaava-alue sijaitsee poronhoidollisesti Hirvasniemen paliskunnassa. Kaava-alueen länsirajasta on lähimmillään noin 250 metriä Pyhä-Kallion paliskunnan raja. Kaava-alueen eteläpuolella, lähimmillään noin 2,5 kilometriä sen rajasta, sijaitsee myös Timisjärven paliskunta. Kaavaselostuksen luonnoksessa on kuvattu lyhyesti Hirvasniemen paliskunnan poronhoitoa ja toimintaa.

Kapustan pumppuvoimalan kaavaselostuksen luonnoksessa todetaan, että pumppuvoimalan vaikutuksia poronhoitoon tarkastellaan koko paliskunnan osalta ja tarkemmin myös kaava-alueen vaikutusalueella toimivien tokkakuntien ja heidän porojensa laiduntamisen osalta. Voimalan rakentamisesta arvioidaan aiheutuvan suoria ja mahdollisesti myös epäsuoria laidunalan menetyksiä. Pumppuvoimalan rakentamisen ja kunnossapidon arvioidaan myös lisäävän liikennemääriä alueella, mikä voi lisätä porokolarien riskiä ja vaikuttaa poromiesten työturvallisuuteen. Myös hanketta varten rakennetun tiestön arvioidaan voivan ohjata porojen liikkumista siten, että porot voivat kulkeutua huoltoteitä pitkin suuremmille teille. Voimajohtoon rakentamisen todetaan muuttavan laidunolosuhteita, mistä voi seurata laidunalan menetyksiä. Lisäksi tuodaan esille, että johtoauekalla porojen paimentamisen voi vaikeutua esimerkiksi korkeiden kantojen vuoksi. Lopuksi kuitenkin todetaan lyhyesti, että kaavalla on vähäisiä kielteisiä vaikutuksia poronhoitoon laidunalan vähenemisen myötä.

Luke tuo esiin, että Kapustan pumppuvoimalan kaavaselostuksen luonnoksessa ei käy kunnolla selville, millä tavalla poronhoitoon kohdistuvat vaikutukset on arvioitu tai tullaan arvioimaan ja huomioimaan varsinaisessa kaavaselostuksessa. Kaavaselostuksen luonnoksen alussa todetaan, että osayleiskaavan kanssa samaan aikaan on tehty YVA-lain mukainen ympäristövaikutusten arviointimenettely (YVA), joka sisältää myös erillisen arvion poronhoitoon kohdistuvista vaikutuksista. Tämä YVA-selvitys olisi pitänyt valmistua toukokuussa 2025. Luke kuitenkin huomauttaa, että kyseistä YVA-selvitystä ei ole vielä saatavilla Ympäristöministeriön sivuilla

(<https://www.ymparisto.fi/fi/osallistu-ja-vaikuta/ymparistovaikutusten-arviointi/kapustan-pumppuvoimalahanke-kemijarvi>). Viitettä siihen ei myöskään löydy kaavaselostuksen luonnoksen lähdeviitteistä.

Luke katsoo, että varsinaisessa kaavaselostuksessa poronhoitoon kohdistuvien vaikutusten arviointi menetelmineen, tuloksineen ja johtopäätöksineen tulee kuvata selkeästi. Kyseisen vaikutusarvioinnin ja sen kuvauksen tulisi kattaa arviot mm. suorista ja välillisistä laidunmenetyksistä ja -häiriöistä, vaikutuksista poronhoitotöihin ja erotusaitojen käyttöön sekä muista poronhoitoon mahdollisesti kohdistuvista vaikutuksista. Jos tai kun tämä poronhoitoon kohdistuva vaikutusarviointi kuitenkin toteutetaan Kapustan pumppuvoimalahankkeesta edelleen käynnissä olevassa YVA-prosessissa, tulee varsinaisessa kaavaselostuksessa viitata selkeästi kyseiseen saatavilla olevaan YVA-selostukseen, kun poronhoitoon kohdistuvaa vaikutusarviointia ja sen menetelmiä sekä kyseisessä arvioinnissa saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä esitellään. YVA-selostuksesta erillisenä toteutettua, kaavaselostusta varten tehtyä suppeata tai mahdollisesti YVA-selostuksesta poikkeavaa vaikutusarviointia ei Luke näe perustelluksi toteuttaa.

Kalasto ja kalastus

Pumppuvoimala on suunniteltu Kemijokeen Seitakorvan voimalaitoksen yläpuolelle. Ala-altaana toimii Kemijoki ja Seitakorvan voimalaitoksen eteen muodostunut Seitakorvan allas, joka on osa Kemijärven säännöstelyaluetta. Kaava-alue kuuluu Keski-Kemijokeen ja Keski-Kemijoen kalatalousalueeseen. Kemijoki on valjastettu vesivoiman tuotantoon, eikä alueen patoaltaisiin ole esteetöntä vaellusyhteyttä mereltä tai järviltä. Kemijärveen ja Kemijoen patoaltaille istutetaan kalatalousvelvoitteiden puitteissa useita kalalajeja, erityisesti taimenta, siikaa, harjusta ja kirjolohta. Saalistilastojen perusteella muikku, hauki ja ahven muodostavat merkittävän osan Kemijärven säännöstelyalueen kokonaissaaliista, ja Seitakorvan yläpuolinen alue on kalataloudellisesti tärkeä osa velvoite- ja virkistyskalastusta. Aiemmissa selvityksissä on todettu, että Seitakorvan alueella esiintyy merkittävässä määrin istutettuja taimenia ja muita siika- ja lohikaloja, ja alueelta on tehty havaintoja taimenten alasvaelluksesta voimalaitospadon alapuolelle.

Kaava-alueen yläaltaaksi suunniteltu Punasjängän alue koostuu nykyisin pienistä luonnon- tai luonnontilaisen kaltaisista lammista (Punaslammit, Välimaanlammit) sekä niitä yhdistävistä ojista ja puroista (Punasoja, Välimaanjoja, Rekoolioja, Honkaoja). Kaavaselostuksen mukaan näistä pienvesistä ei ole saatavilla yksityiskohtaista kalastotietoa, mutta niiden voidaan olettaa ylläpitävän paikallista, suhteellisen luonnontilaista kalayhteisöä sekä muuta vesieliöstöä. Pumppuvoimalan vaikutukset kalastoon poikkeavat tavanomaisesta läpivirtausvoimalaitoksesta. Keskeisiä vaikutusmekanismeja ovat

1. Kalojen mekaaninen ja fysiologinen vaurioituminen pumppu- ja turbiinilinjassa

Veden siirto ylä- ja ala-altaan välillä aiheuttaa kalojen kulkeutumista pumpputurbiinin läpi. Tutkimukset ovat osoittaneet, että jopa ns. kalaystävällisissä aksiaalipumpuissa kalojen selviytyminen on voimakkaasti lajista ja kokoluokasta riippuvaista: esimerkiksi ankerias voi selvitä lähes ilman kuolleisuutta, kun taas särkikalojen (esim. särki, pasuri) kuolleisuus voi olla huomattavaa. Lisäksi iskujen, leikkausvoimien, painevaihtelujen ja turbulenssin

yhteisvaikutus voi aiheuttaa myös subleetaalisia vammoja ja heikentää kalojen elinkykyä.

2. Lyhytaikaiset vedenkorkeuden ja virtausnopeuden vaihtelut ("hydropeaking") ala-altaassa

Pumppuvoimala lisää ala-altaan lyhytaikaisia virtaus- ja vedenkorkeusvaihteluja suhteessa nykyiseen Kemijärven säännöstelyyn. Tämä voi aiheuttaa

- rantojen kutu- ja poikasalueiden kuivumista ja jäätymistä
- kalojen ja muun vesieliöstön ajautumista epäsuotuisille alueille
- lisääntyntä eroosiota ja rantavyöhykkeen elinympäristöjen köyhtymistä

Tällaiset vaikutukset kohdistuvat erityisesti mataliin rantavyöhykkeisiin, joilla monet kalalajit ruokailevat ja lisääntyvät.

3. Yläaltaan rakentaminen ja yläaltaan hydrologian muutos

Punaslammista ja niitä yhdistävistä puroista muodostuva luonnontilainen pienvesiverkosto korvautuisi laajalla, syvällä ja voimakkaasti säännöstellyllä altaalla. Tämän seurauksena

- pieniin lampiin ja puroihin sopeutunut kalasto ja pohjaeläimistö häviää tai muuttuu olennaisesti
- rantavyöhyke ja matalat kasvustoiset alueet korvautuvat jyrkällä, vesipinnan vaihtelulle alttiilla ranta-alueella, jolla kalojen lisääntymis- ja poikasalueet ovat heikot
- yläaltaan veden laatu ja lämpötiladynamiikka poikkeavat olennaisesti nykytilasta, mikä vaikuttaa kalojen kasvuun ja lajikoostumukseen

4. Yhteisvaikutukset muun vesivoimarakentamisen ja mahdollisten muiden pumppuvoimaloiden kanssa

Kemijoen keskiosalla on jo ennestään merkittäviä vesivoima- ja säännöstelyrakenteita, jotka ovat heikentäneet joen hydrologis-morfologista tilaa ja muuttaneet kalastoyhteisöä. Kapustan pumppuvoimala lisää sekä virtaamavaihtelua että kalakuolleisuutta suhteessa nykytilaan. Luke katsoo, että mikäli Kemijärvelle toteutetaan useampia pumppuvoimaloita, vaikutukset kohdistuvat samoihin kalastoihin ja samoihin velvoite- ja vapaa-ajankalastuskohteisiin. Kaavaselostuksessa esitetään lyhyt kuvaus Keski-Kemijoen kalastosta ja kalastuksesta sekä todetaan, että hankkeen ympäristövaikutuksia arvioidaan YVA-menettelyssä. Kalastoon ja kalastukseen kohdistuvat vaikutukset on kuitenkin osayleiskaavan tasolla käsitelty melko yleisellä tasolla, eikä kaavamääräyksiin sisälly velvoittavia ehtoja kalavahinkojen minimoinnista tai kalakantojen turvaamisesta.

Luke pitää tärkeänä

1. Kalastovaikutukset tunnistetaan kaavan keskeisenä vaikutusluokkana

Osayleiskaavan vaikutusluvuissa tulisi selkeämmin avata pumppuvoimalan vaikutusmekanismit kalastoon ja kalastukseen sekä huomioida velvoite- ja virkistyskalastuksen merkitys Kemijärvellä ja Seitakorvan allasalueella. Tämä tukisi myös myöhempää lupaharkintaa ja kompensatiokeskustelua.

2. Kaavamääräyksiin lisätään kalataloutta turvaavia ehtoja

Pumppuvoimalan energiantuotantoalueelle ja sille johtaville vesirakenteille tulisi lisätä kaavamääräys, jonka mukaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja luvituksessa olisi

- selvitettävä pumpputurbiinin aiheuttama kalakuolleisuus ja vauriot hankekohtaisesti ja laji- ja kokoluokkoittain
- toteutettava kalavahinkojen arviointi käyttäen ajantasaisia, standardoituja menetelmiä (esim. CEN:n prEN 18110 -standardia soveltaen)
- esitettävä tekniset ratkaisut, joilla kalojen kulkeutuminen pumpputurbiinin läpi minimoidaan (esim. tehokas kalansuojaus rakenteilla ja säätöstrategioilla)

Lisäksi kaavamääräyksiin tulisi kirjata, että hankkeen toteuttaminen ei saa heikentää alueen kalataloudellista tilaa eikä kalatalousvelvoitteiden toimivuutta, ja että luvituksessa on varmistettava hankkeen ja olemassa olevien/mahdollisten muiden pumppuvoimalahankkeiden yhteisvaikutusten tarkastelu.

3. Ala-altaan lyhytaikaisvaikutukset arvioidaan riittävän yksityiskohtaisesti

YVA-selostuksen ja lupahakemusten yhteydessä tulee esittää

- numeeriset skenaariot Seitakorvan altaan vedenkorkeuden ja virtausnopeuden vaihtelusta eri ajanjaksoina (kesä/talvi, päivä/yö)
- arvio näiden vaihtelujen vaikutuksista rantavyöhykkeen kutu-, poikas- ja ruokailualueisiin sekä erityisesti matalaan rantaan sidoksissa oleviin lajeihin (muikku, ahven, siika)
- arvio kalastuksen harjoittamisen edellytyksistä (veneily, jäättilanne, turvallisuus) pumppuvoimalan käynnin aikana

Näiden tarkastelujen tulisi kytkeytyä myös Kemijärven voimassa oleviin kalatalousvelvoitteisiin ja mahdollisiin velvoitemuutos- tai kompensatiotarpeisiin.

4. Yläaltaan ja pienvesien luontoarvot otetaan huomioon kalatalouden näkökulmasta

Punaslammien ja niitä yhdistävien pienvesien kohdalla olisi tärkeää, että kaava-asiakirjoissa tunnistetaan

- nykyisen luonnon- tai luonnontilaisen kalayhteisön ja muun vesieliöstön häviäminen tai olennaiset muutokset
- mahdolliset yhteydet muualle vaikutusalueeseen ja merkitys lisääntymis- tai poikasmetsäalueina
- tarve korvaaville elinympäristöjärjestelyille (esim. uusien pienvesikohteiden ennallistaminen tai perustaminen toisaalle)

Osayleiskaava voi tässä vaiheessa vähintään todeta, että yläaltaan rakentaminen edellyttää tarkennettua kalatalous- ja vesiluontoselvitystä ja mahdollisia kompensatiotoimia (ekologinen kompensatio).

5. Yhteisvaikutukset muiden Kemijärven pumppuvoimalahankkeiden kanssa tuodaan esiin kalastovaikutusten osalta

Kaavaselostuksessa viitataan siihen, että Kemijärvelle on suunnitteilla muitakin pumppuvoimalahankkeita. Tässä yhteydessä olisi syytä todeta, että kalastoon ja kalastukseen kohdistuvat vaikutukset eivät ole pelkästään yksittäisen hankkeen tasolla tarkasteltavia, vaan Kemijoen keskiosan kalastoyhteisöä ja kalastusta muokkaavia yhteisvaikutuksia on tarkasteltava kokonaisuutena.

3 Lausunnon tiivistelmä

Kapustan pumppuvoimalahanke on mittava hanke, jolla on merkittäviä vaikutuksia alueen luontoon. Yhdessä alueen muiden suunnitteilla olevien pumppuvoimaloiden kanssa Luke katsoo, että laaja-alaisen ekologisen kompensaation mahdollisuutta hankkeiden yhteydessä tulisi harkita ja selvittää. Varsinaisessa kaavaselostuksessa poronhoitoon kohdistuvien vaikutusten arviointi menetelmineen, tuloksineen ja johtopäätöksineen tulee kuvata selkeästi. Kyseisen vaikutusarvioinnin ja sen kuvauksen tulisi kattaa arviot mm. suorista ja välillisistä laidunmenetyksistä ja -häiriöistä, vaikutuksista poronhoitotöihin ja erotusaitojen käyttöön sekä muista poronhoitoon mahdollisesti kohdistuvista vaikutuksista. Kaavaselostuksessa tulee viitata selkeästi YVA-selostukseen, kun poronhoitoon kohdistuvaa vaikutusarviointia ja sen menetelmiä sekä kyseisessä arvioinnissa saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä esitellään. Luke myös katsoo, että Kemijärven Kapustan Punaslampien pumppuvoimalan osayleiskaavan kaavaluonnos luo edellytykset laajamittaiselle energiavarastoinnille Kemijoen keskiosalla, mutta samalla siihen liittyy merkittäviä epävarmuuksia ja riskejä kalaston ja kalastuksen kannalta.

Luke pitää välttämättömänä

- 1) Kaavaselostuksessa ja kaavamääräyksissä tunnistetaan ja sanallistetaan pumppuvoimalan keskeiset vaikutusmekanismit kalastoon ja kalastukseen
- 2) Kaavamääräyksiin lisätään velvoittavia ehtoja kalavahinkojen arvioinnista, kalansuojeluratkaisujen suunnittelusta ja kalataloudellisten haittojen ehkäisemisestä
- 3) YVA-menettelyssä ja lupavaiheessa laaditaan riittävän yksityiskohtainen ja ajantasaiseen tutkimustietoon perustuva arvio pumppuvoimalan vaikutuksista vaikutusalueen kalastoon ja kalastukseen sekä hankkeen ja muiden pumppuvoimalahankkeiden yhteisvaikutuksista
- 4) Tarvittaessa valmistellaan kalatalousvelvoitteiden tarkistamista tai muuta kalataloudellista kompensaatiota hankkeen aiheuttamien haittojen hyvittämiseksi

Edellä esitetyin täydennyksin Luke katsoo, että osayleiskaavan kaavaluonnosta voidaan kehittää sellaiseen suuntaan, että se antaa paremman pohjan kalaston ja kalastuksen kannalta kestäväälle lupakäsittelylle ja hankkeen jatkosuunnittelulle.

Sirpa Thessler

Johtaja, Luonnonvarat

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 18.12.2025 klo 15:19:59.

Lausunnon valmistelija(t):

Esa Huhta

Jouko Kumpula, Saara Kattainen, Teppo Vehanen

Liitteet:

Tiedoksi: